

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

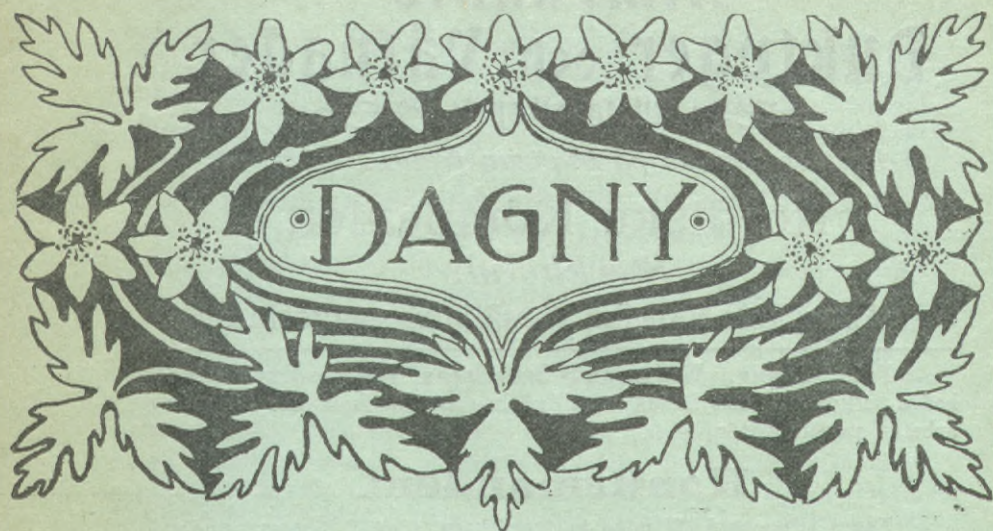

 Fredrika-Bremer-Förbundets medlemmar anmodas att med snaraste till byrån,
54 Drottninggatan, 1 tr., insända årsavgifter och prenumerationsavgifter.

1903

Ny följd VI årg.

Bält. 5

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA

OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN

INNEHÅLL:

AMANDA KERFSTEDT: Lea †.

E. C—m.: Läroverkskomitén och samskolan.

LYDIA WAHLSTRÖM: Drottning Charlottes dagbok.

Litteratur: L. N—H., Känslans rätt af Axel Lundegård. — F. E., »Låt oss följa honom» af H. Sienkiewicz. — G. H., Mannens kläddräkt af Sam Arsenius. — Adolf Hilman, I Spanien af Ebba Ramsay.

Kvinnorna och stadsfullmäktigevalen.

Notiser.

— Aktiebolaget Nordiska Kompaniet. —
Textilafdelning, Thyra Grafström.

Frånliga och påbörjade Broderier på siden, kläder, järte- och ylleströmmar, passande för Dunkar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Servetter, dukar m. m., Mönster uttyras. Rekvisitioner från handelsorten ombesörjas pr omgående.

Obs! Andrad adress: Regeringsgatan 5.

Bröderna Pahlmans Skrif-, Språk- & Handelsinstitut,

A. T. *84. Rike- 50 06. Stockholm. Stora Vaktargatan 2, 1 och 2 tr upp.
Fullständigt Handelsläroverk med öfning- och mönsterkontor.
Arskurser, Fernis- och kursur, 3 mån. kurser. Kurser i särskilda ämnen.
Undervisningen består af 21 läraår. Nya elever emottagas dagligen. Prospekt gratis på begäran.
Söndagssektioner. Skriflinstitutet fortgår oförändradt.

SVECIA,

Olycksfall-försäkringsanstalten **GOTHIA.**

Afslutar olycksfallförsäkringar på liberalaste och tidsenligaste vilkor.

Hufvudkontor: Regeringsgatan 40, 2 tr.

Solidt, tidsenligt Lifförsäkringsbolag.
Ömsesidighetsprincip. — Svensk dödlighet.

Kontor: Regeringsgatan 40.

Almedahls Duktyger och Väfnader

— till fabrikspris —

Proofer sändas på begäran franco.

Nordiska Kompaniet,
Stockholm.

Almedahls Fabriks Försäljningsmagasin.

Från **Evang. Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition** hafva utkommit och finnas att tillgå hos alla bokhandlare följande arbeten passande för

Konfirmander:

Några minnesord till mina nattvardsbarn, af *G. E. Beskow.* *Andra uppl.* Häft. 1: 50, kart. 1: 80, klotb. 2: 50.

Minnesord till de unga under konfirmationstiden, af *G. Weibrecht.* Kart. 75 öre, klotb. 1 kr.

Några ord till nattvardsbarn med afseende på deras första nattvardsgång af *A. T. Hammar.* *Andra uppl.* 25 öre.

Konfirmationslöftena. I färgtryck. 3 öre.

Minne från konfirmationstiden, af *P. J. Emanuelsson.* *Fjärde uppl.* Häft. 50 öre, kart. 75 öre, klotb. 1: 25.

Trons näring vid Herrens nådebord för kristliga nattvardsgäster, af *Henrik XII yngre Reuss.* *Tredje uppl.* Häft. 50 öre, v. b. 75 öre, klotb. 1: 50.

Om Herrens heliga nattvard och hvilka äro värdiga nattvardsgäster? Af *C. O. Rosenius.* *Nionde uppl.* Häft. 25 öre.

Stilla stunder före den heliga nattvarden, af *R. Wenger.* Häft. 1: 50, halfr. b. 2: 50.

När bör du gå till Herrens nattvard? Af *C. O. Rosenius.* 2 öre.
Den heliga nattvarden, af kyrkoherden *Rich. Markgren.* Häft. 1 kr., inb. 1: 25.

Såsom Ijusets barn. Några ord till *unga flickor* efter konfirmationen, af *dr Ernst Siedel.* Häft. 1: 75, kart. 2 kr., klotb. 3 kr.

Ungdomstiden — Herrens tid, af *G. Weibrecht.* En bok för *unglingar.* *Andra uppl.* Häft. 2: 50, kart. 3 kr., klotb. 3: 50.

Huru jag kom till frid. En självbiografi. Öfversättning från tyskan. Häft. 1: 50, kart. 1: 75.

Ängsblommor. Kristliga betraktelser för ungdom under hvarje dag i året, af *L. L.* Häft. 2: 25, v. b. 3 kr. klotb. 3: 25.

Vägmärken. Födelsedagsbok med minnesord för Guds barn ur skriften jämte verser för hvar dag i året. Interfolierad med blanka sidor för anteckningar vid minnesvärda dagar, såsom födelsedagar, namnsdagar o. s. v. Af *L. S.* *Sjette uppl.* Kart. 1: 50, fint klotb. 2: 25, d:o med guldsnitt 2: 50.

Ljus på vägen, minnesord för hvar dag i året. *Sjette uppl.* V. b. 1 kr., klotb. 1: 75, chagr. guldsnitt 3 kr.

Obs! Biblar och Nya testamenten i enklare och finare band finnas, de förra i *sex* olika upplagor, de senare i *tolv*, passande för *konfirmander.* Priset varierar allt efter bandens och papperets beskaffenhet från 1 krona till 15 kronor för biblar och från 50 öre till 3 kronor för Nya testamenten. **Profsidor** med **priskurant** sändas gratis.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget afvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(Lilla Nyggatan 27, expeditionstid 10-4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten infutna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om in-teckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å in-teckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att in-teckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad in-teckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsavgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

HYLIN & C^{OS}

FABRIKSAKTIEBOLAG

— KONGL. HOFLEVERANTÖR. —

UTSTÄLLNINGSTVÅLAR:

VIOL, HYACINTHE, HÉLIOTROPE, SYRÉN M. FL.

THEA-ROS-PARFYM M. FL.

prisbelönta med

GULDMEDALJ I STOCKHOLM 1897
I GEFLE 1901.

Försäljes i våra butiker

12 Regeringsgatan — Vesterlånggatan 16

A. T. 64 69.

A. T. 24 97.

samt hos alla finare parfymhandlare i riket.

(S. T.A. 99922)

Tandvård.

I många fall kan tandvård häftas på få minuter medels Fil. Dr. P. Håkansson's Salubrin, i andra fall kan Salubrin användas till lindring och påskyndande af förbättring. Vid oändamålsenlig användning kan man till ingen nytta skada huden med Salubrinbehandling. Använd därför Salubrin af den styrka och på det sätt, som i beskrifningen angifves, i hvilket fall Salubrin endast kan göra nytta men icke skada. Salubrin tillhandahålles i Partym-, Speccert- och Färgaffärer. Partilagrar hos Geijer & C:o, STOCKHOLM.

Anmälan.

Dagny, utgifven af och organ för Fredrika-Bremer-Frbundet, anmäler med **1903** sin 18:de årgång. Tidskriften skall fortfarande ha till sin hufvuduppgift att verka för en sund och lugn utveckling af arbetet för kvinnans höjande i sedligt och intellektuellt, såväl som i socialt och ekonomiskt hänseende.

Liksom tillförene skall *Dagny* beakta kvinnofrågan och alla dess företeelser samt ägna sin uppmärksamhet åt olika områden af kvinnlig verksamhet, så väl de praktiska som de ideella. Ehuru största utrymmet är förbehållet åt sociala frågor, stå de litterära intressena, i all synnerhet de litteraturalster, som behandla kvinnorörelsen i in- och utlandet, äfven på tidskriftens program. Öfersikter och notiser, kortare berättelser, resebref, biografiska och historiska utkast m. m. skola alljämt rikligt i tidskriften inflyta.

Dagny redigeras af fröken **Lotten Dahlgren**, till hvilken, under Förbundets adress, alla bidrag till och meddelanden rörande tidskriften böra ställas.

Dagny utkommer **1903** med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet ... kr. 3,50.

För icke medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet » 5,00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

Lea †.

Af redaktionen anmodad att om fru Josefine Wettergrund skriva »någonting personligt», vill jag här i all enkelhet uppteckna några intryck hämtade från en mångårig vänskap till den hädangångna.

Första gången jag sammanträffade med Lea var på ett samkväm hos bokförläggare Hökerberg, där man hade att bedöma några prisskrifter för Hemvännen. Det var, om jag minnes rätt, 1879. Vacker, ståtlig, var Josefine Wettergrund då femtioårig ännu i sin fulla, glada kraft. Så tycktes det. Skämtet lekte på hennes tunga och dragen kring hennes vackra mun, på samma gång hon hade en hållning och en värdighet i sitt väsen, som imponerade. Jag satt och njöt af att se på henne och höra hur hon kunde skalkas, hur glad hennes syn på tingen föreföll, men hur förvånad blef jag icke, då efter en stunds allvarsamt samspråk på tu man hand, hon lutade sig fram emot mig och hviskade: »Jag är så gammal, jag är hundra år», och jag på samma gång såg ett djup i hennes ögon, som nästan förskräckte mig.

Oaktadt jag väl från min ungdom mindes, hur hennes glada vers och novellsamlingar svepte som uppfriskande vindar in öfver tidens sentimentalitet, hur hennes drastiska beskrifningar stucko af mot romantikens drömmar, så började jag efter detta sammanträffande att läsa om hennes skrifter. Jag ville nämligen där söka upp någon motsvarighet till det där uttrycket och den där blicken.

Jag återfann med samma nöje och samma löje dessa husliga interiörer ur de s. k. lägre klassernas familjelif, som ingen kunnat framställa så som hon, små kolifej med matkorgar i det gröna, tredje klassens väntsalar med dess brokiga folklif o. s. v. Hennes förmåga att när så kräfdes tala roddarmadamernas och skurgummornas kraftiga språk, såsom när Nyströmskan kallar sin afdöde suput till man för »salig svinet» eller då det säges om en friare: »han fick korgen pladask, och gick som ett sloköra i ett halft år», eller då krögerskan afbryter den franske språklärarens undskyllningar för uteblifven likvid med ett: »grymta inte herre, utan betala», bevisar

att hon verkligen gjort detta lägre stadsspråk till föremål för noggrant studium. Om somrarna kunde man också ofta få se henne i sällskap med sin man ute på Djurgården midt i folkhopen med ögon strålände af lustighet betrakta en polichinell eller en karusell, ifrigt lyssnande till de omkringståendes anmärkningar.

Ehuru man bakom allt hvad Lea skrivit känner ett hjärta klappa, söker man dock fåfängt i hennes författarskap de djupa själskonflikterna, de utpräglade eller mera kombinerade karaktärerna; hon älskar att uppställa paralleller såsom i Stjärnbröderna, där det dock försonande heter: »hvad gör det om ljuskronan lyser öfver det rika barnets vagga, och taljdanken öfver min unges — di soffer lika godt båda två». Och hon ger praktiska och sunda råd. Hon predikar förnöjsamhetens evangelium och sinnets nykterhet vid frestelsernas anlopp, men framför allt annat godhetens seger öfver lifvets svårigheter. Hennes sprudlande humor förleder henne stundom att skapa en löjlig situation midt i det rörande, såsom då Strömman gråter — och snyter sig vid sin mors graf.

Man har kallat Lea konservativ — och detta var hon visserligen — men hon hade dock i sitt skaplygne något af revolutionärens ande, ty långt innan klassjämligheten fått det erkännande som nu, på den tid då det sällan talades t. ex. om bönder annat än under benämningen bondtuppar, hade Lea skrivit egalité på sin fana. Hon hade med sin stora, af hela landet erkända, talang antagit sig de små, och det skall vara hennes evärdliga ära, att hon häfdat människovärdet inom alla områden af mänskligt lif.

Då jag kort efter vårt första sammanträffande kom i intimt umgänge med Lea och under många år hade glädjen att utgöra ett af det klöfverblad (fruarna Mathilda Langlet, Louise Flodin, Lea och jag) som tillbringade oförgätliga stunder i hennes hem, fick jag slutligen också under samtal på tu man hand nyckeln till den blick och det uttalande, som frapperat mig första gången jag såg henne. När hon någon sällsynt gång verkligen öppnade sitt hjärta, hade hennes röst ett uttryck, hennes blick en intensitet, hennes ord en patos, som skakade åhöraren i ens innersta fibrer. När jag då utropade: »Men Lea, när du känner så, hvarför skrifer du inte på det sättet? — om du gjorde det blef du storartad», satte hon under tystnad ögonen i mig (jag finner ej bättre uttryck), dessa stora, vackra, oftast så goda, stundom så skarpa ögon, som ville hon säga: På det sättet tillhör mitt innersta icke allmänheten; men hvad hon sade var detta: »Beröm mig hellre för att jag känner min begränsning».

Jag nämner detta för att visa, att hade icke Lea haft en så att säga kysk skygghet för att gifva ut sitt innersta sjäslif, sina djupaste känslor till beskådande, är det troligt, att hon vunnit ännu större lagrar genom sina skrifter. Men Lea hade en ödmjuk misstro till sig själf. Där hon icke trodde sig om att lyckas, där teg hon. Ingenting kan öfvergå hennes älskvärda sätt att läsa upp ett poem eller en skiss — blygsamt, nästan urskuldande för att det icke var bättre. Hon hade dessutom två egenskaper i hög grad utpräglade: godhet och sanning. Hon skydde aldrig att tala rent ut, om det också sved litet för tillfället. Ett ärligare väsen än hennes, har man svårt att finna.

Och så kom helt oväntadt dödsdomen. När den gafs, trodde Lea att döden var nära förestående, och det bref hon skref genast efter underrättelsen om, att hon hade en obotlig sjukdom, vore värdt att anföra. Hon tog budet med mod och undergifvenhet. Man märkte, hur hon granskade sitt förflutna lif, och rörande var det att höra henne uttala sin glädje öfver, att hon kunde se tillbaka på sitt skriftställarskap i medvetandet om att hon städse sökt att undvika allt som kunde vara till skada. »Om det icke varit mycket med det för öfrigt, hoppas jag dock att det icke verkat till ondo», brukade hon säga med en suck.

I många år fick hon dock kämpa med sjukdom. Ännu kunde man väl en och annan gång få höra de kvicka infallen och se det vackra leendet, men bruten var hon, och när hon på allvar nedlades på sjukbädden, hvilade hon där nöjd, stilla och tålig, till dess döden lätt och nästan omärkligt lossade de jordiska banden.

I ett af sina bref skref hon: »Hvarför bedja vi så innerligt att få behålla våra barn? Hvad kunna de vänta mer än vi? Vore det icke godt att få bädda dem djupt och mjukt undan alla bekymmer, frestelser och tvifvel? Och ändå är det så svårt att af uppriktigt, fullt hjärta säga: Herre, ske din vilja. Säg mig, har ej hela lifvet varit ett enda stort hvarför? Skall det kommande lifvets *därför* fullt och ljuft besvara det?» Nu har hon fått svaret.

Det var hennes uppgift att glömma egna sorger för att glädja andra. Därför var hon värd att älskas och skall sent bli glömd.

Amanda Kerfstedt.

Läroverkskomitén och samskolan.

I december 1902 blef för allmänheten tillgängligt det betänkande, som afgifvits af den i maj 1899 tillsatta läroverkskomitén. De uppgifter, som ursprungligen förelades komitén och utgöra hufvudpunkterna i dess utlåtande, voro att afgifva yttrande och förslag dels med afseende å en af en viss kompetens åtföljd afgangsexamen för lärjungar som vid 15—16 års ålder önskade sluta sin skolgång samt de förändringar i läroverkens organisation, som därmed stå i samband, dels ock beträffande lärarnas löneförmåner samt antalet extra ordinarie befattningar.

Frågan om en avslutningsexamen sådan som den ofvannämnda har länge stått på dagordningen. Vid våra allmänna läroverk har hittills endast funnits ett mål bestämdt uppställt, nämligen studentexamen. Större delen af läroverkens elever har emellertid aldrig nått fram dit, och en mycket stor del af dem, som dessförinnan lämnat skolan, ha gjort detta med underbetyg, hvilket ytterligare bidragit att öka misstämningen bland lärare, elever och dessas målsmän. Då nu antalet af dem, som för närvarande aflägga studentexamen, kan anses motsvara behovet af personer med denna bildning, gäller frågan ej att genom ändamålsenliga anordningar drifva fram ett större flertal till studentexamen utan att gifva dem, som dessförinnan afgå och böra afgå från läroverken, ett bestämdt mål och möjlighet att förvärfva ett afgangsbetyg, som ger dem en viss kompetens.

Ingen tvekan synes heller ha rådt inom komitén om ändamålsenligheten af att uppdelade våra läroverk i tvenne afdelningar, hvar och en med sitt bestämda mål. Svårigheten har legat i att afgöra huruvida gymnasiet borde byggas omedelbart på nederskolan eller om de elever, som hade för afsikt att fortsätta fram till studentexamen, på ett tidigare stadium borde afskiljas från de förra. Komitén har uttalat sig för detta senare. Den sexklassiga nederskolan, *realskolan*, hvars upprättande föreslås, afser alltså att i sin helhet genomgå endast af de lärjungar, som efter aflagd afgangsexamen därifrån tänka lämna läroverket, och de, som hafva studentexamen till mål få i stället öfvergå till gymnasiet från femte klassen. Beslutet har ej varit enhälligt, och flera af komitéledamöterna ha reserverat sig och uttalat sig för en nederskola, som skulle fullstän-

digt genomgås af samtliga lärjungar, samt ett på denna byggdt tre-årigt gymnasium.

Helt säkert kommer denna punkt att blifva föremål för mycken diskussion under förslaget debatterande. Vi lämna den emellertid, då *samundervisning* föreslagits endast i realskolan och det därför är denna, som nu först och främst intresserar oss. Dess plan bör ej och kommer antagligen ej heller att i någon viktigare punkt påverkas af en sådan omständighet, som att gymnasiet göres tre- eller fyra-årigt.

* * *

Realskolan afser att utöfver omfånget för folkskolans verksamhet meddela medborgerlig bildning. Hvad komitén förstår därmed, anser den framgå af de kurser och läsplaner, den bifogat sitt förslag och till hvilka vi hänvisa de mera intresserade, då utrymmet ej tillåter någon fullständigare redogörelse för desamma.

Angående realskolans allmänna läggning framhålles, att hittills nederskolan varit alltför lärd, dess undervisning för abstrakt och ingalunda alltid lämpad efter elevernas utveckling. Detta söker man råda bot för dels genom borttagande af ett par ämnen, latin och franska, dels genom ändring af kurserna i öfriga ämnen, hvarvid man särskildt försöker gifva undervisningen en mera praktisk läggning. Men det betonas att realskolan ingalunda får göras till någon slags fackskola, därtill har den en alltför mångsidig uppgift. Förutom det att den lämnar en allmänbildning, som bör kunna vara till gagn och fördel för ett stort flertal, som utan att vilja aflägga studentexamen önska kunskaper till ett större mått än folkskolan kan meddela, anser komitén den böra utgöra en lämplig förberedelse till bl. a. följande fackskolor och specialkurser:*) teckningslärarekursen vid Tekniska skolan i Stockholm, Göteborgs handelsinstitutets två-åriga kurs, Schartaus handelsinstitutets två-åriga kurs, Alnarps landbruksinstitut, postelevkursen, telegrafelevkursen, Tandläkareinstitutet, Farmaceutiska institutet, Folkskolelärareseminariernas tredje årsklass samt ifrågasatt järnvägselevkurs. Därjämte tillkommer för endast kvinnliga lärjungar Gymnastiska centralinstitutet, samt framdeles efter vissa jämkningar i inträdesfordringarna, Högre lärarinneseminarier.

Komitén anser, »att realskolan bör vara väl ägnad att med-

*) Här ha medtagits endast de läroverk, som äro tillgängliga för kvinnor. Vid Alnarps landbruksinstitut har funnits en kvinnlig elev.

delar kvinnliga lärjungar det bokliga vetande, som nu inhämtas i flickskolorna. Det, som i allmänhet taget bör göra realskolan mera skickad än det nuvarande allmänna läroverkets lägre stadium till läroanstalt för flickor, är undervisningens befriande från återstoderna af den »lärd» syftning, som där ännu finnes, samt det konkreta och praktiska skaplyne, som den föreslagna kursplanen afser att gifva åt densamma. Äfven den examen, som skulle komma att avsluta realskolans lärokurs, bör blifva ett för många kvinnliga lärjungar eftersträfvansvärdt studiemål såväl i och för sig som genom den kompetens, som dess afläggande bör medföra, till inträde vid åtskilliga för kvinnor afsedda läroanstalter eller till erhållande af vissa för kvinnor afsedda tjänstebefattningar. Man börjar för öfrigt alltmär finna, att både samhällslifvet och hemlifvet hafva fördel af och kräva en för mannen och kvinnan gemensam allmänbildning såsom grundval för den specialutbildning, som därjämte måste tillkomma dem för deras vare sig olikartade eller likartade uppgifter å det ena och andra området. Den intellektuella och fysiska utvecklingen hos gossar och flickor i den ålder, hvarom här är fråga, är ock så litet skiljaktigt, att några i väsentlig mån olika läroplaner näppeligen därur torde kunna härledas».

Komitén har tagit kännedom om den erfarenhet, man i andra länder haft af samundervisning och funnit den vara gynnsam, särskildt på det stadium, som motsvarar realskolan. Från samskolorna i vårt eget land har begärts utlåtanden, och dessas föreståndare uttala sig likaledes fördelaktigt om samundervisning. De hafva icke funnit, att flickorna haft svårare än gossarna att följa undervisningen utan öfveranstängning, och i moraliskt hänseende ha de ej funnit några dåliga följder men väl goda.

Detta oaktadt, förklarar komitén, skulle den antagligen ej föreslå samskolor, om ej ekonomiska skäl på vissa håll göra dessa särdeles önskvärda.

Enligt betänkandet bör hädanefter ej finnas någon annan form af lägre skolor än den sexklassiga realskolan. Men då elevantalet i de nuvarande läroverken å vissa mindre orter är för litet att rättfärdiga upprättandet af en vanlig sexklassig realskola, föreslås att där göra denna till samskola. Detta motiveras ytterligare med det faktum, att flickskolorna på dessa samma orter oftast föra en mycket bekymmersam tillvaro.

Hur med våra nuvarande lägre läroverk skall förfaras göres sålunda beroende af deras elevantal. Komiténs förslag är följande:

1. Läroverk, som har och synes kunna påräkna ett antal af minst 100 lärjungar i 5 klasser, ombildas till en sexklassig, af staten helt och hållet bekostad realskola för gossar.

2. Läroverk, som har och synes kunna påräkna ett antal af minst 50 till 100 gossar i 5 klasser, ombildas till sexklassig samskola, under förutsättning att kommunen bidrager med ett belopp, motsvarande $\frac{1}{3}$ af lärarnas minimilöner. Staten ensam bekostar lönetilläggen, men anslaget till ortens flickskola indrages.

3. Läroverk, som icke har eller synes kunna påräkna minst 50 lärjungar i 5 klasser indrages.

De läroverk, som föreslås att ombildas till samskolor, äro de femklassiga läroverken i Arboga, Eksjö, Enköping, Lidköping, Mariestad, Norrtälje, Oskarshamn, Piteå, Söderhamn, Vadstena och Haparanda, *) de treklassiga läroverken i Alingsås, Askersund, Engelholm, Falköping, Filipstad, Sala, Skellefteå, Strömstad, Trelleborg, Åmål och Örnköldsvik samt de tvåklassiga pedagogierna i Köping och Södertälje.

Det bidrag, som kommunen blir skyldig att lämna till samskolornas underhåll i dessa orter, blir visserligen icke en alldeles ny utgift, men dock på en del håll antagligen ganska betungande. Komitén föreslår därför, att kommunen erhåller rätt att af hvarje elev uppbära en terminsavgift af högst 20 kr. utöfver nuvarande skolavgifter i statsläroverken. Visserligen komma gossarna i samskolan att därigenom erlägga en högre avgift än eleven i andra statsläroverk, men att låta gossar och flickor betala olika avgifter vore »obilligt och stridande mot samskolans princip».

Förändringen af redan i gång varande gossläroverk erbjuder naturligen åtskilliga svårigheter. Att helt plötsligt öppna dessas samtliga klasser för flickor vore utan tvifvel olämpligt och komitén föreslår därför, att förändringen skall ske gradvis med bildande af en ny samskoleklass för hvarje år. Därjämte föreslås, att den eller de nya klasser, som behöfde nybildas för erhållandet af en sexklassig realskola, ej skulle träda i verksamhet förrän samskolan hunnit till detta stadium, ett för samskolans sunda och lugna utveckling utan tvifvel välbetänkt förslag.

Samtidigt med att samskolan utvecklas är meningen att flickskolan i samma kommun skall indraga sina klasser en efter en. Komitén påpekar med afseende härpå, att det åt flickskolan hittills utgående anslaget ej bör afkortas i samma proportion, då denna

*) Till följd af särskilda omständigheter föreslås att Haparanda samskola helt och hållet bekostas af staten.

antagligen i så fall skulle få ytterst svårt att upprätthålla sina öfre klasser, till dess att samskolan blir fullfärdig.

För hvarje statens samskola föreslås en lökalstyrelse.

* * *

Kommer så frågan om lärarekåren vid samskolorna. Om samskolan skall kunna få sin rätta karaktär måste dess lärarekår utgöras dels af män och dels af kvinnor. Den proportion, som föreslås är följande: 1 rektor, 3 adjunkter, 3 lärarinnor samt öfningslärare, hvilka kunna vara antingen manliga eller kvinliga.

Af lärare vid samskolan måste naturligen, säger komitén, fordras samma kompetens som af lärare med motsvarande tjänstgöring vid andra realskolor. Af lärarinnor antingen denna samma kompetens eller också afgangsexamen från Högre lärarinneseminariets tre-åriga kurs. Komitén antager, att lärarinnorna vid samskolan komma att hufvudsakligen tillhöra denna senare kategori och anser ett sådant förhållande vara fullt tillfredsställande.

Vidare skall lärarinna vid samskola vara ogift.

För att erhålla ordinarie befattning fordras af såväl män som kvinnor två års tjänstgöring vid examensberättigadt läroverk och först efter dessa tvenne år erhålles rätt att räkna tjänsteår.

Lönatabellen för samskolan har följande utseende:

	Aflöning i lönegraden				Däraf tjänstgöringspengar	År mellan lönegraderna
	I	II	III	IV		
Rektor *	4,500	5,000	—	—	1,800	10
Adjunkt	3,000	3,500	4,000	4,500	1,500	5
E. o. lärare med fullständig kompetens	2,000	—	—	—	—	—
E. o. » » ofullständig »	1,800	—	—	—	—	—
Första lärarinna	2,000	2,500	—	—	800	5
Ordinarie lärarinna	1,500	2,000	—	—	600	5
E. o. lärarinna med fullständig kompetens	1,200	—	—	—	—	—
E. o. lärarinna med ofullständig kompetens	1,000	—	—	—	—	—
Slöjdlärarinna vid samskola: å tim-arfvode	1: 50	—	—	—	—	—

* Till lönebelopp för rektorn kommer bostadsförmån eller motsvarande hyresersättning.

En af lärarinnorna, första lärarinnan, bör tjänstgöra såsom rektors biträde i sådana angelägenheter, som lämpligast ombesörjas af en kvinna.

Af den för samskolan erforderliga lärarekåren finnes vid tiden för ombildningen vid läroverken redan anställda samtliga eller flera af de manliga lärarne. Vid inrättandet af första samskoleklassen anställs en lärarinna, de öfriga så småningom, första lärarinnan dock först sjätte året af samskolans tillvaro, »enär stor vikt ligger uppå att till denna befattning erhålla en fullt lämplig person». Antagligen kommer hon dock att behövas dessförinnan och må då någon af de tjänstgörande lärarinnorna tillförordnas mot ett mindre arvode.

Undervisningsskyldighet för

Rektor	18—20 tim. i veckan
Adjunkt	24—28 » » »
Första lärarinna	20—22 » » »
Öfriga lärarinnor.....	22—26 » » »

Angående pensioneringen framställes intet detaljeradt förslag, men komitén förordar en sänkning af pensionsåldern för lärare från 70 till 65 år och af tjänsteåren från 40 till 35 år. För lärarinnor föreslås 55 lefnadsår och 30 tjänsteår på grund af att »kvinnorna blifva utslitna i tjänsten tidigare än männen».

* * *

Där finnes åtskilligt, som kunde vara värdt att diskutera i samskoleförslaget. Vi vilja nu emellertid endast hålla oss till lärarefrågan, hvilken måhända lämpar sig bäst för Dagnys spalter.

Det är med både förundran och missräkning man genomläser ofvanstående lönetabell och öfriga bestämmelser angående lärarna.

Komiténs motivering för skillnaden i aflöning mellan manliga och kvinliga lärare är följande:

»Vid ofvan framställda förslag till adjunkters (och lektorers) aflöning har komitén tagit särskild hänsyn till önskvärdheten af att lärarens lön sätter honom i tillfälle att ingå äktenskap och underhålla familj. Denna synpunkt gäller icke i fråga om aflöningen för lärarinnor vid de af komitén föreslagna samskolorna, ty deras lön bör blott vara så stor, att den bereder dem själfva ett fullt tillräckligt underhåll, lämpadt efter deras samhällsställning och deras på studier nedlagda kostnader samt icke lägre än den aflöning, som

på andra områden står med dem socialt likställda kvinnor till buds. Komitén har vidare ansett antalet undervisningstimmar i veckan böra vara något mindre för lärarinnor än för adjunkter, äfvensom att pensionsåldern bör sättas lägre än för manliga lärare. Med hänsyn till dessa förhållanden äfvensom därtill, att samskolorna komma att ligga å mindre orter med billigare lefnadskostnader, anser komitén.....».

Att här utförligare upptaga till debatt det första af de anförda skälen tjänar helt visst ej mycket till. Om principen »samma lön för samma arbete» har skrifvits och talats så mycket för och mot, att något nytt väl knappast kan anföras. Vi vilja endast framhålla, att vi anse densamma vara den enda riktiga härvidlag och att eftersom komitén finner det vara stridande mot samskolans princip att låta flickan betala sin undervisning dyrare än gossen i samma skola måste göra, den äfven borde funnit det obilligt att gifva lärarinnan en lägre betalning för hennes undervisning än den den manliga läraren erhåller. Man har för öfrigt i själfva verket låtit flickan köpa sin utbildning dyrare, då man stadgar, att det kapital och den tid, hon därpå nedlagt, ej skall kunna förräntas efter lika fördelaktiga villkor, som när det gäller gossen.

Dessutom, vill man på den ofvan angifna grunden göra en åtskillnad, blir ej »man» och »kvinna» utan »gift» och »ogift» rubrikerna på de olika löneturerna. Men äfven denna indelningsgrund lider af det felet, att en ogift lika så väl som en gift kan ha flera att draga försorg om och att det knappast kan vara riktigt att säga: »eftersom du ej vill gifta dig, har du ingen rättighet att begära större lön än att den bereder just jämt dig själf tillräcklig bärning».

Vid diskuterandet af denna fråga kan det vara värdt att ihågkomma, att vid våra folkskolelärarinneseminarier, där samma kompetensvillkor äro uppställda som vid de föreslagna samskolorna, samma lön gäller för manliga och kvinliga lärare.

Vidare måste vi inlägga vår bestämda protest mot att samtliga de för lärarinnor föreslagna lönerna uppfylla de af komitén själf uppställda villkoren. Detta göra de icke. En af ledamöterna, lektor Höjer, har ock härvidlag liksom i flera andra punkter angående lärarna, reserverat sig.

Folkskolorna i många af våra städer ha äfven funnit skäligt aflöna sina e. o. lärarinnor med en lön öfverstigande 1,000 kr. Att motivera kvinnornas låga löner med att samskolorna ligga på orter

med billiga lefnadsomkostnader, men betona, att lärarna där ovillkorligen måste ha samma löneförmåner som på andra håll, är minst sagdt inkonsekvent. Och man har icke rättighet, att vid uppgörandet af ett kostnadsförslag taga hänsyn till det förhållandet, att flickskolans lärarinnor visat sig kunna existera på mindre än t. o. m. de föreslagna extra ordinarie lönerna. Både de själfva och skolorna ha i hög grad lidit af de usla ekonomiska villkor, hvarunder lärarinnekåren arbetat. Och helt säkert har man häri att söka en af hufvudorsakerna till att många af våra lärarinnor ej bekostat sig mera omfattande, mer eller mindre dyrbara studier. De ha ej vågat ådraga sig skulder, när löneutsikterna voro så dåliga.

Men samskolan bör sätta som mål att söka förvärfva de bästa möjliga lärarekrafter, och detta framhålles äfven af komitén, ehuru de garantier den uppställer för ernäendet däraf göra en undersam.

Hvad lönerna angår ha vi redan sett af tabellen, att de för lärarinnor med goda studier och undervisningsvana icke äro vidare gynnsamma och hvad angår de e. o. befattningarna rent af afskräckande låga. Och detta är så mycket värre som enligt komiténs förslag det stora flertalet lärarinnor de första åren komma att tjänstgöra som e. o. Det är dock af stor vikt att just dessa första år af samskolans tillvaro erhålla goda kvinliga krafter dels därför, att det då alldeles särskildt gäller att vinna allmänhetens förtroende för denna skolform och dels därför att de manliga lärarna under den tiden hufvudsakligen komma att utgöras af den förutvarande gosskolans stab, hvarför man ej alltid kan beräkna att bland dem finna sympati för samskolan.

* * *

En vidare garanti är uppställandet af lämpliga kompetensvillkor.

Af de manliga lärarna måste naturligen, säger komitén, fordras samma kompetens som af lärare vid öfriga realskolor, af de kvinliga antingen denna eller afgangsexamen från Högre lärarinneseminariets 3:e årskurs och komitén förklarar sig full nöjd med den lägre kompetensen. Är detta männe till någon del beroende därpå att en kortare studiekurs endast berättigar till en lägre aflöning?

Men, ock detta är en viktigare fråga, kan en sådan olika kompetens anses gagnelig för samskolan? Knappast!

Visserligen är det ingalunda nödvändigtvis en fördel, att samtliga lärare vid ett läroverk ha samma förstudier och utbildning, det kan kanske snarare verka nyttigt och lifgifvande, att de icke ha det,

förutsatt att den utbildning de fått är god. Men icke kan det vara lämpligt att vid en samskola den olika utbildningen inom lärarkåren blir fördelad efter kön och då alltid den lägre kompetensen förlagd på den kvinnliga sidan, så som komitén antager och anser önskvärdt. Detta kan ej gynna ett godt samarbete, hvilket framhålls som särdeles viktigt för samskolan, och det kan ej gifva gossar och flickor den likställighetskänsla mellan könen, som eleverna i en samskola böra hafva.

Naturligtvis vilja vi härmed ej säga, att lärarinnor, utgångna från Högre lärarinneseminariet, ej i något fall kunna jämföras med lärarna vid statsskolorna, men det är här fråga om att uppställa en allmän regel och med hänsyn till den väsentligt olika längden af studietiden har man full rätt att kalla examen från seminariet en lägre kompetens jämförd med den som fordras af realskolans lärare.

Komitén säger visserligen, att den utbildning, som kräfvades af lärarinnorna visat sig vara fullt tillfredsställande för tjänstgöring vid flickskolorna, med hvilken tjänstgöring deras arbete vid samskolan likställas, men det är väl dock knappast dess mening att likställa examen från seminariet med filosofie kandidatexamen eller licentiatexamen jämte profår. Menar den verkligen detta, kommer väl inom närmaste framtiden att föreslås upprättandet af ett seminarium för utbildande af lärare vid realskolorna — ett seminarium som då, liksom af komitén föreslagits för det kvinnliga, kommer att utgöra en direkt öfverbyggnad på realskolan — ty i så fall är det ju alldeles onödigt att samtliga lärarna vid statsskolorna bekosta sig en så mycket längre och dyrbarare kurs. Men vill man ej gå in på ett sådant likställande, och detta blir nog fallet med det stora flertalet, så ligger den möjligheten nära till hands, att lärarinnornas tjänstgöring hufvudsakligen kommer att förläggas inom de nedre klasserna, och då är detta en mot samskolans princip stridande anordning, hvilken komitén varit skyldig afvärja.

För undvikande af en dylik ojämn fördelning af lärarekrafterna finnes väl knappast någon annan garanti än att samma kompetensvillkor uppställas för manliga och kvinnliga lärare. Därpå följer icke nödvändigt att endast en väg till förvärfvandet af denna kompetens bör finnas. Af dem, som hålla på klassläraresystemet, särskildt i första klassen, kan nog med skäl ifrågasättas om fil. kandidatexamen med ett profår sådant som det nuvarande, är den bästa tänkbara utbildningen för samtliga lärare.

Utan tvifvel blir det nog under förutsättning af samma kompetensvillkor för lärare och lärarinnor svårt att erhålla lärarinnor de första åren, men äfven med olika kompetens ser sig komitén föranlåten att i ganska vidsträckt mån förorda dispens, så att detta har ej mycket att betyda. I sammanhang härmed vilja vi i förbigående påpeka, att det utan tvifvel skulle gagna samskolan om gosskolan på förhand öppnade sina portar för lärarinnor, gagna samskolan och på intet vis skada gosskolan.

Äfven en annan fördel kan vinnas genom uppställandet af samma kompetensvillkor för män och kvinnor. Samskola föreslås endast i mindre samhällen, där det hittills varit och nog äfven kommer att förbli svårare att erhålla dugliga lärare än i större. Därför vore det utan tvifvel bättre utsikt att i hvarje särskildt fall erhålla en god lärarekraft, om man ej på förhand gjorde den inskränkingen, att det önska des antingen en man eller en kvinna. Att göra ett dylikt villkor kan vara befogadt under samskolans första år eftersom statsläroverken hittills i regel icke använt kvinliga krafter, men om sedan proportionen skulle något förskjutas åt ena eller andra hållet betyder detta nog mindre än fördelen af att erhålla dugliga krafter. Men visserligen kan en sådan åtgärd blifva farlig om billighetshänsyn få spela in vid tillsättandet.

Komiténs mest talande skäl för en lägre aflöning för lärarinnor äro ett färre antal tjänstgöringstimmar och tidigare pensionsålder. Skillnaden i det första hänseendet kommer dock nog ej i praktiken att bli af så stor betydelse som det föreslagna antalet tjänstgöringstimmar ger anledning antaga. Komitén beräknar själf medeltalet för lärarinnor till 24 timmar, för adjunkten till 24—26 timmar.

I pensionsfrågan lämnas intet detaljeradt förslag och vi vilja därför nu endast framhålla, att man ej har rättighet anse det utredt »att kvinnorna bli förr utslitna i tjänsten än männen», då man vet, att de hittills på snart sagdt alla områden arbetat under mycket tryckta ekonomiska omständigheter. Skulle pensionsfrågan efter vederbörlig utredning verkligen bli ordnad så som komitén föreslår, erkännes naturligen, att man utan att kränka principen »samma lön för samma arbete» kan uppställa olika lönevillkor för män och kvinnor, men aldrig kan därigenom rättfärdigas den skillnad, komitén gör, äfven om olika antal tjänstgöringstimmar toges med i beräkningen.

Komitén har till sist föreslagit att gift kvinna ej får vid samskola vara anställd. Detta därför att hennes arbete där är »så makt-

påliggande och kräfvande, att det svårligen utan att åsidosättas, kan förenas med de husmoderliga plikter och bestyr, som åligga den gifta kvinnan».

Det har ofta framhållits på tal om män i statens tjänst, att det händt och ofta nog händer, att de utom sin ordinarie tjänst påtaga sig så mycket extra arbete, att deras krafter ej räcka till. Det har mer än en gång framkastats det berättigade i att lagstifta mot sådant — en af reservanterna gör detta — men man har dragit sig härför och detta nog på goda grunder. Människans arbetsförmåga och duglighet äro så olika, att det är orimligt att pålägga flera människor samma mått af arbete med förbud af dettas öfverskridande. Man måste lita på hvars och ens ansvarskänsla, att han ej försummar det af honom först och främst påtagna arbetet. Hvad angår lärarna framhålles det önskvärda i att deras aflöning blir så stor, att de ej äro tvungna söka biinkomster, men man anser sig för öfrigt böra lämna dem fria händer att själfva afgöra, om de bredvid sitt skolarbete kunna ha annat arbete, vare sig betaldt eller obetaldt. Men öfver kvinnorna, anser man sig böra taga fömyndaerskap och genom lagstiftning sätta förbud för deras fria bestämmanderätt. Våra lärarinnor ha ej förtjänat ett sådant mistroende votum, de många gifta kvinnor, som tjänstgöra inom folkskolan, ha visat detta, och samskolan har ej råd att undvara de gifta lärarinnor, som önska och äro i stånd att där tjänstgöra.

E. C—m.

Drottning Charlotte och hennes dagbok.

Icke många företeelser inom den senast utkomna jullitteraturen ha väckt en så allmän uppmärksamhet som Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok. Vittra drottningar ha vi förut haft i Kristina och Lovisa Ulrika, men en furstinna, som från sitt nittonde år till sitt sextionde sorgfälligt för bok öfver icke blott sitt privata lifs tankar och händelser, utan äfven öfver samtidens politiska tilldragelser, och detta i tydligt uttaladt syfte att göra sitt lands historieskrifning en tjänst — det torde vara någonting, som man i de flesta länder för-

gäfvos får leta efter motstycke till. Stor lär också förvåningen bli, då man får veta, att det nyss utkomna digra bandet, som endast omfattar perioden 1776—82, lär komma att efterföljas af 15 andra af ungefär samma storlek, en publikation, absolut enastående inom vår historiska litteratur.

Arbetet, som genom författarinnaus donation kommit att hamna på det gamla Bondeska familjegodset Eriksberg i Södermanland, har af den nuvarande ägaren, grefve Carl Carlsson Bonde, öfversatts från franskan och försetts med register och anmärkningar. Man har stundom förklarat öfversättningen onödig och påstått, att sådant folk, som läser memoarer, också mycket väl är i stånd att läsa dem på främmande språk; intelligensvärlden behärskar ju tvifvelsutän franska. Men en bok af denna allmänintresserande beskaffenhet bör kunna användas som »allvarligare lektyr» i ganska vida kretsar, och hvad beträffar det intellektuella arbetets människor, hvilka betrakta memoarer som nöjesläsning, så torde de i ögonblick af trötthet hellre välja ett svenskt än ett franskt verk, icke af svårighet för språket, men emedan kända ljud medföra större hvila än främmande. När härtill kommer, att ett arbete af detta slag icke kan ha dokumentets oafvisliga kraf på ett fullt diplomatiskt återgifvande, kunna vi godt erkänna, att öfversättaren gjort hela den svenska allmänheten en god tjänst.

Hvad betydelsen af denna dagbokens första del beträffar, må det gärna så godt först som sist betonas, att författarinnan vid ifrågavarande tid var för ung för att kunna ha något större politiskt intresse och att de viktigare upplysningar hon har att meddela därför inskränka sig till skildringen af de olyckliga händelserna inom kungafamiljen alltifrån kronprinsens födelse till änkedrottningens död. Härvidlag har dock redan Odhner i sin Gustaf III:s historia på ett fullt uttömmande sätt begagnat sig af manuskriptet till dagboken, hvarför icke heller denna skildring kan vara för den historiskt intresserade allmänheten obekant. För öfrigt har Elof Tegnér i sin Armfelt-biografi på mångfaldiga ställen använt samma källa. Och likväl hafva själfva dagboksanteckningarna någonting att gifva, som icke ens den omsorgsfullaste andrahands-skildring förmår skänka läsaren, nämligen ett totalintryck af Gustaf III:s hoffif, sådant det ter sig i en opartisk deltagares ögon. Vi inskränka oss här till att som inledning till ett studium af själfva arbetet ur åtskilliga andra källor plocka fram några spridda notiser om författarinnan.

* * *

*

Drottning Charlotte — kanske vi känna henne bättre under namn af Karl XIII:s gemål, och dock var hon så långt ifrån ett bihang till denna parodi på en regent, att vi äfven utan all känedom om dagboken lugnt skulle vågat sätta henne åtskilliga trappsteg högre både å karaktärens och begåfningens rangskala. Vid sexton år förflyttad från ett litet obetydligt holsteinskt furstehof till det Versailles i miniatyr, som Gustaf III:s Stockholm utgjorde, visade hon sig icke förbluffad af den nya ståt, som omgaf henne, men midt ibland nöjesjaktet och nöjesledan var hon den enda, som verkligen hade roligt, och det visade hon också med ett barus okonstlade öppenhet. »Hennes största nöje är att skämta och hitta på galenskaper», säger den trumpne »riskansleren» Fredrik Sparre, »och hon kommer helt visst att införa det bruket hos oss. Detta vore i sanning lyckligt, ty vår af naturen något dystra nation behöfver verkligen muntras upp». I det af Roslin något år senare målade Drottningholmsporträttet röjer sig också en omiskänlig tjuftpojksaktighet, som tar sig dråpligen putslustig ut mot den stela hårklädseln och den granna brokadklänningen, men som säkerligen skulle ha kontrasterat vida mindre mot vår tids cykeldräkt och bluslif. Hela den lilla prinsessan visar sig för öfrigt alltifrån början så pass mycket före sin tid, så enkel och naturlig och germanskt gemytlig, att vi litet hvar tycka oss kunna skaka hand med henne och mycket väl fatta hur hon i oförfalskade »slynlater» kunde retas med sina hofdamer eller i brådskan titulera den stränga Lovisa Ulrika »ma chère» i st. f. »ma chère mère».

Det var en tid af allmän belåtenhet, och till och med hertig Karl tycktes nöjd; åtminstone bekände han sig, för att nyttja tidens språk, till monoteismen och öfvergaf tills vidare alla gudinnor af lägre rang. Men »on revient toujours» etc. — och en dylik herre, hvars godhet var svaghet, hvars kärlek var sinnlighet och hvars religiositet var vidskepelse, var naturligtvis icke man tillräckligt att kunna uppskatta något så enkelt som hemlycka och något så sällsynt som en kvinlig kamrat. Så kom det sig, att hertiginnan snart var slagen ur brädet, först och främst af föremålet n:o 1, grefvinnan Lövenhjelms, en af Kellgrens »tre gracer», men sedan också af mamsellerna Slottsberg och Löf m. fl. »mamseller», för hvilka hertigen icke behöfde genera sig och hvilka å sin sida icke genom någon öfverdrifven trohet mot honom belönade hans otrohet mot sin gemål. När härtill kom, att alla förhoppningar om barn gäckades, var nog hertiginnan af Södermanland snart fullständigt beröfvad sina illusioner om lycka inom äktenskapet.

Det är intressant att se hur »filosofiskt» — i upplysningstidens bemärkelse nämligen — hon bär sina husliga sorger. Grefvinnan Lövenhjelm behandlar hon uppmärksamt och artigt, ehuru hon vet, att detta kan ådraga henne beskyllning för enfald; hon vill nämligen ej synas veta någonting, i den tanken att hennes totala frihet från svartsjuka skall återförskaffa henne hertigens högaktning och slutligen äfven hans vänskap. Någon »handske-moral» visste tiden ännu ej af, och följande utgjutelse kommer kanske ännu att föranleda mången man till en andäktig suck efter den gamla goda tiden, då målsmanskapet icke var satt under debatt:

»Skulle det hända mig detsamma som så många andra kvinnor, får jag bära min olycka med tålamod och hålla god min i elakt spel. Hvad än må inträffa, kommer jag aldrig att glömma de hänsyn, som jag är skyldig min make, och om han endast behandlar mig med vänskap, anser jag mig tvungen att öfverse med hans svagheter».

Belöningen för detta stoiska uppförande kom också — i form af att hertigen gaf henne förtroende af sin, såsom han naturligtvis försäkrade, numera »flydda kärlek» till grefvinnan.

Men hur aktningvärdt hertiginnan än försökte låta udda vara jämt, blef förhållandet dock stundom outhärdligt. Hertigens lefnads-sätt blef allt mer oregelbundet, och till följd häraf försämrades hans lynne till den grad, att snart icke ens hofetiketten kunde sopa bort spåren af hans laster. Hans gemål rör härvid skonsamt och talar endast om hans olidliga utbrott af dåligt lynne, dem han ej ens i främmande personers närvaro förmådde styra, men det gustavianska hofvets skvallerkrönikör, Schröderheim, berättar i ett bref, säkertligen aldrig afsedt att komma inför offentligheten, hur hertigen till råga på allt annat vid denna tid slagit sig på dryckenskap. En något lam försoningsscen förtager knappast det bedröfliga intrycket af följande dystra ord, dubbelt förtviflade i denna eljest så gladlynta unga kvinnas mun:

»Skulle det ännu ett år fortfara oförändradt på samma sätt fruktar jag, att sorg och bekymmer helt och hållet skola undergräva min hälsa och att jag i en annan värld får söka den lycka, som jag ej funnit i hela mitt endast af ständiga tärande bekymmer uppfyllda lif».

Man frågar sig dock ovillkorligen: var det verkligen så farligt som det låter? Hvilka bekymmer hertigen än beredt sin gemål — hjärtesorg torde det dock, om man får döma efter dagboken, knappast

ha varit. Äktenskapet dem emellan var ju ett verk af beräkningar, uppgjorda så godt som under hennes barndom, och mer än ett flyktigt tycke ha deras tidigare känslor för hvarandra knappast varit. Talande nog är den omständigheten, att hon lättare fördrar hans otrohet än hans dåliga lynne, men det beviset behöfs näppeligen, ty det godlynta öfverseende, hvarmed hon i vanliga fall omtalar sin gemål, bär icke kärlekens prägel.

Detta förhållande ändrades naturligtvis icke med åren. Crusenstolpe, den ende af våra äldre historieskrifvare, som riktigt bedömt hertiginnan, ger oss i sin bok eller rättare sagdt materialsamling, »Carl XIII och Hedvig Elisabeth Charlotta», ett godt tillfälle att i de båda makarnas brefväxling följa utvecklingen af deras ömsesidiga ställning efter den tid, som dagbokens första del omfattar, och Arvid Ahnfelt har i sin något mera kända publikation »Ur svenska hovets och aristokratiens lif» meddelat ytterligare några bidrag till frågans lösning. Hvad man här finner är öfverallt det samma: en både intelligent och godhjärtad kvinna, som med råd af välvillig »sens commun» söker lotsa fram sin herr gemål genom de svårigheter, dit hans egen svaghet och inkonsekvens störtat honom. Till sin stora ängslan anar hon halft om halft hans vacklande, förrädiska uppträdande i Finland hösten 1788. För hennes ärliga natur var Anjala-förbundet och Sprengtportens uppförande synnerligen motbjudande; hon söker skaffa hertigen listor på personer, som sålt sig åt Ryssland och varnar honom enträget för öfverilningar. Aldrig framträder dock den konventionella undergifvenhetens demoraliserande inverkan på äktenskapet i en mera drastisk gestalt än i fråga om dessa så innerligen välbehöfliga varningar, hvilka ständigt inledas med lojala försäkringar om att det ej tillkommer ett fruntimmer att blanda sig i affärerna, och att det icke heller är hennes afsikt att göra det. Nog vet hon alltför väl, att hon sitter inne med den högre visdomens öfverlägsenhet, men för att icke göra den onjutbar för vederbörande törs hon aldrig framträda öppet, utan börjar med hofnigningar af samma innebörd som den stereotypa inledningsfrasen till mångfaldiga af våra dagars kvinnopetitioner: »Vi kvinnor veta väl, att vårt egentliga område icke är det offentliga lifvet» etc. Att hon ändå icke alltid känner sig fullt säker för en afsnäsning, därom vittna sådana tirader som följande:

»Vid sinneslugn inser Ni min afsikt, och jag är säker om att Ni ej vredgas på mig. Därför förlåt mig, och fortfar framför allt att taga den goda Sokrates' ton, att följa hans exempel, fastän jag aldrig, därpå svärjer jag, skall följa hans hustru Xantippas».

Det fanns dock tillfällen, då icke ens dylika ödmjuka fraser förslogo för att göra hennes »goda Sokrates» lätthandterlig. Smickret var också en utväg, och i nödfall försmår hon den ej, eller hvad säges om följande hymn:

»Fortsätt Ert verk; Er roll skall blifva ej blott ärorik, men t. o. m. odödlig i alla länder, om Ni lyckas, och efter det Ni berättat mig har jag godt hopp. Ni kan ej tro, hur mycket Ni här är älskad och högaktad. Jag försäkrar Er, min bästa vän, att den tillgifvenhet man hyser för Er stundom rör mig ända till tårar».

En af de intressantaste episoderna i deras brevväxling daterar sig emellertid från våren 1789, då hertigen låg i Karlskrona för att utrusta flottan. Alltid orolig för hans obetänksamheter, begagnar sig hans gemål vid detta tillfälle af en bland hans starkaste böjelser, fallenheten för vidskepelse och mysticism, för att hålla honom i tyglarna. Troligen var hon själf icke så litet påverkad af denna då och då i skeptiska tider uppdykande modevurm, som under slutet af 1700-talet bjöd på tillfredsställelse åt sensationshungern vid så månget furstehof och gaf mättnadens sken åt svaga andar, som icke trodde sig om att kunna smälta kristendomens kraftiga hvardagskost. Frimureriet gaf en lämplig ram åt alla dessa »ockulta» läror, och hertig Karl, en af ordens chefer, hade redan tidigt invigt sin unga gemål i ordenshemligheterna, troligen enligt allerhögsta exempel från Frankrike, där den förnämre societetens damer alltsedan 1775 mottagits i s. k. adopterade loger. Att hertiginnan redan 1782 tillhört orden, finner man af dagboken, där hon berättar, att Gustaf III på väg till änkedrottningens dödsbädd, ber sin svägerska knäppa upp hans krage, i händelse han skulle komma att svimma; han bar nämligen ett frimurarkors om halsen och ville icke, att någon oinvid skulle se det! Men för 1789 förekomma talrika frimurarhäntydningar i makarnes brevväxling, å hennes sida blandade med sådana försäkringar som, att det ej är hon, som ger råd, utan »denne Konungarnas Konung, som kanske använder mig som ett svagt redskap för att ledsaga Er på den törnbevuxna gångstig Ni har att genomvandra». Hedvig Elisabeth Charlotta var ingen frivol natur, och säkert är detta religiösa patos allvarligt menadt, liksom ock talet om »den infernaliska ande», som oroar hertigen och som försvinner, »då man uttalar ett af de tre stora namn, som vi bära på det hvita korset». Men när hon i samma vefva besöker en somnambul och hälsar hertigen från denna, att ingenting skall hända honom, om han bara aktar sig för sitt häftiga lynne och iakttager nödig försiktighet — då tycker

man nästan, att somnambulens förmaningar alltför mycket påminna om hertiginnans egna. Möjligt är, att hertigen tyckte detsamma, ty i sitt svar talar han i ovanligt hög ton och tyckes frukta, att hon skall förråda de ord hon bär på sig och dem hon fått genom »den högste Utdelarens» gunst.

* * *

Men hvad hertiginnan af Södermanland är för sin gemål, en sund, klok och välvillig rådgifvare, det tyckes hon också efter bästa förmåga ha sökt att vara för de öfriga medlemmarna af den genomhysteriska och sönderslitna familj, dit hennes giftermål kastat in henne. Disharmonien inom kungafamiljen kulminerade, som bekant, 1778 vid kronprinsens (Gustaf Adolfs) födelse, på grund af änkedrottningens öppet uttalade misstankar om detta barns äkta börd, och under den brytning mellan mor och son, som följde härpå, utsatte sig hertiginnan för de största svårigheter vid sina ständiga, oftast fåfänga försök att medla och ställa till rätta. Det var på det hela taget en tung tillvaro hon förde vid Gustaf III:s hof, »där det knappast fanns två personer, som passade ihop», där hvar och en tänkte blott på sig själf och alla fruktade hvarandra, för att begagna dagbokens ord. Har man ännu på grund af segt fasthållna traditioner några föreställningar kvar om det »glada» gustavianska hoflifvet, så försvinna de inför det nyktra, kalla dagsljus, som dagboken kastar öfver teaterkostymernas oäkta glitter, öfver löntrapornas skumrask och snusket under puder och smink. Detta är ett lif, som, »äfven då det bäst varit hafver», olyckligtvis *icke* varit »möda och arbete», utan den dödande enformigheten dagen efter festruset.

Här var hertiginnan själf, för att tala med Odhner, »ett nytt element, som verkade uppfriskande i den kvafva hofluften. Glad, öppen och okonstlad, vann hon snart allas bevågenhet; hjärtats godhet och en naturlig vänlighet mot alla försonade lätt med bristen på kvinligt behag och öfverskyldde hvad som felades mot etikettens lågar».

»Bristen på kvinligt behag» — ja, på det sättet kan man verkligen sammanfatta de förebräelser, för hvilka drottning Charlotte långt in på gamla dagar varit utsatt, ty dessa förebräelser gälla egentligen själfsväld och nyfikenhet. Hofmarskalken Nauckhoff talar högdraget om hennes totala brist på »värdighet och modesti», general de Suremain framställer henne i sina nyss utgifna memoarer såsom underlägsen Karl XIII både i begåfning och »hållning», tydligen i

sistnämnda ords alla bemärkelser, och öfverste Brelin, som var närvarande vid den gamle kungens dödsbädd och bevittnade drottningens misslyckade försök att hålla honom vid lif, utbrister beskedligt: »Gud nåde den, som har en tråkig hustru!» Slutligen bruka samtliga memoarer från denna tid vimla af beskärnelser öfver hennes fasliga, omätliga nyfikenhet.

Hvad är nu grunden till alla dessa beskyllningar? Naturligtvis kan åtskilligt förklaras genom den rikedom på sarkasmer, hvaraf hon alltsomoftast lät sin bågare flöda öfver, utan att generas vare sig af hofherrarnes pedanteri eller ens af majestätets helgd. Af denna hennes kvickhet, utvecklad genom gedigen läsning och öfvad genom salongskonversation, finner man föga i den allvarligt hållna dagboken, men desto mer i hennes brevväxling och i det hofskvaller, som lefvat kvar till våra dagar. Hvem har ej hört Marianne Ehrenströms roliga historia om hur drottningen vid en generalrepetition till en hoffest lät herrarna företrädas af fåtöljer men kungen af en stor ostindisk kruka, framför hvilken damerna fingo utföra sina djupa nigningar? Eller hvad sägs om hennes sätt att till sin gemål framställa en hälsning från den för sina stora fötter ryktbare baron F. P. Klingspor:

»Han har nalkats mig med undergifven uppsyn, har framställt sin supplik, och jag kastar honom så lång han befinnes för Edra fötter, där utan tvifvel *hans* spela den mest betydande rollen?»

Att en person med detta oförbätterliga skämtlynne icke skulle kunna undgå att reta folk, är ju naturligt. Men den, som blir sårad af en drottning, kan knappast betala igen med samma mynt och hämnas därför dubbelt — i sin dagbok. Härtill kommer dock, att hennes skämt icke alltid var af så oskyldig art som det nu anförda. Man lefver knappast hela sitt lif i en osedlig omgifning utan att på något sätt taga skada, och har än drottning Charlottes rykte gått fläckfritt genom det skvalleraktigaste hoflif, så kan man dock icke fritaga henne från en viss frivolitet i uttryckssättet. Härmed syftar jag icke på den frispråkighet i naturliga ting, som gör, att dagboken knappast lämpar sig till högläsning i hvilken familj som helst, ty denna frispråkighet var tidens normala samtalston och har intet med osedlighet att skaffa. Hvad jag åsyftar är det drastiska skämt, som hon stundom öfver anständighetens gräns kunde tillåta sig och hvarpå naturligtvis intet exempel här kan anföras.

Någon förstörd fantasi låg dock knappast till grund härför. Hennes själfsväld i detta afseende utgör snarare avfigsidan af en

natur, hvars rätsida heter uppriktighet. Hon var en ärlig och verksam människa, försatt i en ställning, som gaf henne höga privilegier i salongerna men förnekade henne det verkliga livets handlingsfrihet, och hennes liflighet tog ut sin rätt -- i häftiga eller hänsynslösa ord. Hon, som annars är godlyntheten själf och med rörande nit lägger sig ut för folk, som råkat i onåd, hon säger sig gärna vilja hålla i repet, om Sprengtporten skall hängas, och längtar att, om ryssarna komma till Stockholm, få göra »som dessa prinsessor i romanerna, hvilka sätta sig på hvita hästar och söka uppmuntra till striden». Suremain kan inte låta bli att skratta, när den enkla hertiginnan vid underrettelsen om Gustaf IV Adolfs afsättning med tårar i ögonen utbrister: »Je ne veux pas être reine, je ne veux pas être reine!» Men sedan hon väl en gång är drottning, drar hon sig inte för att skrika: »vet hut, båtsman!» till öfverståhållaren, som förolämpat henne.

Än nyfikenheten då! Ja, hon kan själf nästan sägas ha karakteriserat sitt lufs stora gärning i de ord hon en gång säger till sin gemål om detta fel: »Jag uppoffrar mig för att vara en pålitlig och sanningenlig spion och i synnerhet en sådan, som då den underrättar Er om det, som är säkert, icke vill skada någon människa». Dagboken, denna trogna vän och kamrat, som gömmer alla hennes förtroenden och i gengäld skänker henne hoppet om att få ett namn i Sveriges historieskrifning — den ger oss också nyckeln till denna febrila ansträngning att se allting, utforska allting från hofskandaler till politik och finansväsen — med ett ord fråga ut folk, som på något sätt kunde antagas äga tillträde till en del af samtidens historia. Och dagboken bekräftar också, att hennes nyfikenhet aldrig haft till mål att skada andra, ty hvarje dess blad vittnar om ärliga försök att vara opartisk.

* * *

Dagboken är dock icke drottning Charlottes enda hemlighet. Denna lilla kvinna har tydligen visat sig kunna förarga män icke minst genom den okänslighet för manlig hyllning, hvilken för det »starkare» släktet är oförklarlig och därför knappast anses böra ha hemortsrätt någonstades på Guds gröna jord, allraminst vid ett hof. Men hon var icke okänslig för kärlek i detta ords högsta bemärkelse, och då omständigheterna skilt henne från föräldrarna och placerat henne i ett olyckligt äktenskap, sökte hon icke tröst i tidens vanliga, förvillelser, utan gaf sina varmaste känslor odeladt åt en

»bästa vän», som i olikhet med många »bästa vänner» hela lifvet igenom fick behålla sin plats. Denna vän i ordets allra djupaste bemärkelse var *Sophie Piper*, född *von Fersen*, dotter till den store hattledaren och syster till den sedermera mördade riksmarskalken — en kvinna, som både före och efter sitt äktenskap i ovanligt hög grad varit firad vid hofvet och hvars rykte icke öskadadt genomgått den skärseld af förtal, som däraf blifvit en följd. Dagboken, som hon aldrig sett, ehuru den är skriven i form af bref till henne själf och ehuru hon ända till sin flykt från Stockholm, 1810, hade den i förvar, vittnar flerstädes om denna vänskap, åt hvilken den sörjande drottningen för öfrigt i en lefnadsteckning öfver sin vän efter dens död gifvit ett så innerligt uttryck.

Att drottning Charlotte äfven i förhållande till andra vänner visat mycken seg trofasthet och icke så litet mod, det bestyrkes bland annat af hennes högtidliga protester, när hennes gemål efter riksdagen 1789 ber henne afbryta sina förbindelser med sådana personer, som voro kungen misshagliga. Hon finner då icke ord nog starka och varma för att ge uttryck åt vänskapens förpliktelse, och meningarna komma stötvis frambrusande ur hennes lifliga själ:

»Jag kan ej underkasta mig att öfvergifva vänner i olyckan; att visa mindre tillgifvenhet för olyckliga vänner är ej i min förmåga; den heliga egenskapen af vänner gör dem ännu dyrbarare, när vedervärdigheter drabba dem. — — Jag är ej ombytlig; jag har alltid haft sanna vänskapsförbindelser, jag skall fortsätta dem till min lefnads slut, och ingenting i världen kan förmå mig att afbryta dem».

Här låg också handling bakom orden; hertiginnan af Södermanland var vid denna tid icke den minst fruktade i den »konspiration» af högaristokratiska damer — »könet eller femte ståndet», såsom herrarne kallade dem — som efter riksdagen började vända hofvet ryggen. Hvilken kontrast bildar hon icke här, liksom i så mycket annat, till sin ömklige gemål, han som i nödens stund öfvergaf sin närmaste vän och senare på Karl Johans befallning baroniserade sin personlige fiende!

Störst och varmest framträder dock drottningens trofasthet i de ord hon ägnar *Sophie Fersens* minne:

»Jag har detta ljufliga vänskapsband att tacka för de skönaste och lyckligaste stunderna af mitt lif — — —. Ja, i sanning må man prisa en sådan känsla, som för hela lifvet kan förena tvenne hjärtan, såsom vi det varit, hvarigenom vi i trots af lifvets alla

stormar, dock fått lära känna den sanna lyckan!» — Efter några uttryck af sorg öfver Sophie Fersens död tillägger hon: »Med undergifvenhet för den Eviges rådslag vill jag dock, huru jag än må lida, ej klaga däröfver, utan lefver i hoppet att en dag blifva återförenad med denna vän från min ungdomstid, den enda verkliga vän, som jag någonsin ägt.»

* * *

Så kunna vi visserligen känna oss tacksamma att få blicka in i denna själ, som med flere af sin samtids fel dock förenar så många af alla tiders bästa dygder. Den lilla sextonåriga flickan från Eutin, hvilken slutade som Sveriges och Norges drottning, har trots sin utländska härkomst så väl slagit rot i Sveriges mark och så ihärdigt arbetat för sitt nya fosterland, icke minst genom sin dagbok, att vi med stolthet kunna inränga henne bland våra märkvärdiga kvinnor.

Lydia Wahlström.

Litteratur.

Känslans rätt. Af Axel Lundegård.

Vid systematiseringen af den mänskliga tillvarons olika områden, känslans, tankens och handlingens, har en af förra århundradets mest framstående filosofer, Aug. Comte, visat, att känslan är och måste vara det förhärskande elementet i människonaturen. Utan känslans ingivelse uträttas intet godt eller nyttigt af varaktigt värde, men förståndet måste rådfrågas och afgöra, om känslans ingivelse är af natur att kunna och böra leda vårt handlingssätt vid hvarje steg vi taga. »Förståndet skall vara hjärtats tjänare, aldrig dess slaf».

Känslans *absoluta* rätt att bestämma våra handlingar utan tankens-förståndets dömande rätt är således en *rätt*, som vi böra afstå ifrån.

*

Ernst Noræus och Magda Näss äro, enligt min uppfattning, hufvudpersonerna i Axel Lundegårds senaste bok. Deras handlingssätt utan rådfrågande af förståndet, blir olycksbringande, icke allenast för dem själfva utan ock för andra, som komma i deras väg.

Doktor Noræus är en idéernas man, som så lidelsefullt hän-gifvit sig åt den idé, som för tillfället upptager honom, att han blir

blid och döf för allt annat. Hänsynslöst fullföljer han känslans ingifvelse, antingen det gäller en teori för förhållandet mellan man och kvinna eller en vetenskaplig upptäckt för att »befria mänskligheten från ett af hennes svåraste gissel».

I hans ungdom väcker hans begåfning och karaktär beundran. Då förkunnar han en teori om den erotiska idealismen så sublimerad, att den för mängdens ögon ter sig som osedlighet, spränger alla former, gifter sig med Magda — utan vigsel.

Hon, som läst hans bok om »Känslans rätt», ger sig åt honom i blind tro på riktigheten i hans där uttalade teori. Icke någon, icke ens sig själf är hon skyldig räkenskap för sina handlingar. Oberoende, ensam i lifvet kastas hon af sin känsla in i förhållanden, som hon ej tänkt öfver, som hon ej förstår. Det är något af Brand-natur hos Noræus, en grym idealist, lika grym mot sig själf som mot andra. Han ställer en fordran på Magda, som är omänsklig, hon skall tro på hans kärlek, fast den vändes ifrån henne åt annat håll, tro att han ser henne, fast han vänder henne ryggen.

Efter ett par lyckliga år, då de äro allt för hvarandra, och *gemensamt* bana sig väg genom de svårigheter, som möta dem i det samhälle, hvars bud de trotsat, ställes nu Magda inför en gåta, hon ej kan lösa. De hade byggt sin lycka på känslans rätt så utslutande, att de förbisett den »etiska samhörigheten i liffsintressen», hvarförutan kärleken mellan man och hustru ofta visar sig vara en känsla blott.

Magda hade kunnat bära människors hårda domar öfver deras gemensamma lif, men att bli lämnad ensam af honom, att bli beröfvad den enda kraft, som ju bar upp henne, den, som medvetandet att vara *allt* för honom skänkte, det kunde hon ej bära. Hon känner sig nu besviken i sin tro på honom, är för stolt att visa sin sorg, och hur hon går där och lider, bytes känslan af lycka, kärlek och ömhet i dess farliga motsats — *bitterhet*.

Hvad har då beröfvat henne den lycka, hon ägt och räknat på? Jo, hans hänsynslösa uppgående i sitt arbete. Intet annat, kan man ju tänka. Det borde väl Magda ha kunnat bära i trygg visshet om, att i hans hjärta härskade hon lika suveränt, om ock den oerhörda ansträngning i hans hjärna, som hans vetenskapliga upptäckt kräfde, nu måste upptaga all hans tid.

Hon, som vibrerar vid hvarje rörelse i hans själ, ser nu den feberaktiga glöd, som bränner i hans ögon, ser hur han lika lidelsefullt hänger sig åt vetenskapen, som han hittills hängifvit sig åt henne, förstår ej, hur han kunnat så förvandlas, hur hans känsla för henne så förlamats. Utan reson fordrar han förstående af henne. Ingen af dem förstår, hvad som fattas. De komma bort från hvarandra. Ett ord hade varit nog att återställa lyckan, men af sin känsla föras de nu åt hvar sitt håll. Hon söker sin tröst hos en annan, viges vid honom, men kan aldrig glömma sin första kärlek — där gaf hon det bästa af sitt hjärta, sin själ, och nu dör hon

efter en kort tid af slitningarna. Han hade förlösat sina bästa år på en uppgift, som han icke kunde lösa. Nu är hans hjärta frostbitet. Som läkare söker han bota lidandet, men han är likgiltig för den lidande människan. »Han hoppas ingenting längre, han arbetar för att hålla sig varm i kölden.»

Så drar deras olycka andra med sig. Douglas Kennan, Magdas äkta man, försjuncker i dysterhet och mörkt blir hans återstående lif.

Efter många långa år kommer i Ernst Norœus' väg en ung exalterad flicka, som redan, innan hon lärt känna honom, har läst hans bok om Känslans rätt, hört om hans modiga tillämpande af sin teori därom, om hans rykte som en stor läkare och blifvit nyfiken på hans personlighet. Katie, den stackars flickan, som alltifrån första stunden af sin tillvaro varit fysiskt svag, med ett till ytterlighet känsligt temperament, gripes af en svärmisk kärlek till den redan åldrande mannen. Men han å sin sida döfvar känslans röst och tvingar sig att försaka henne. Hans illusioner om känslans rätt ha gått i kvaf. Han förstår, att den uppbrusande känslöstämning, som för ett ögonblick lockat honom att längta efter det förlorade paradiset, ej mer än någon kort tid vore mäktig att lyckliggöra henne. Han är redan åldrad till kropp och själ och skulle ej kunna motsvara hennes unga känslas morgondröm, och så låter han henne gå, fastän han vet, att hon måste duka under för slaget och att han själf under återstoden af sitt lif viger sig åt ensamhetens tröstlöshet.

Männe vi ej i denna bok kunna se en i romanens förklädnad dold protest mot känslans rätt? Denna boks syfte synes åtminstone mig vara att uppställa såsom ett problem, huruvida det ländar människorna till nytta att predika och tillämpa en dylik rätt. Längre går författaren ej; men utan att ge direkt svar på frågan, låter han som en följdlag framgå, att om ej förståndet får göra sig gällande att tjäna, upplysa känslan, fins det ingen garanti alls, att handlingen ländar till ett godt resultat.

Axel Lundegård är en af de djupast tänkande och för sina medmänniskors lidanden och förirringar varmest kännande af våra nu lefvande författare. Han skrifver ej docerande tendensböcker, han har en märkvärdig gåfva att liksom i förbigående säga saker, som man ej glömmer, sin syn på tingen låter han oss se mellan raderna. Om samlifvet i Ernst och Magdas hem få vi inga detaljer, men några ord af författaren äro nog för att låta oss se dem, då de äro för sig själfva. Innan Magda lämnade hemmet, hade de båda lidit mycket. »Hennes ställning var ömtåligare än en lagvigd hustrus. Borde Ernst icke ha tänkt på att hålla henne skadeslös för världens förakt med sin ömhets dagliga välsignelse?» Situationen framstår här i en obeveklig klarhet.

Med dessa få ord har ju författaren som sin mening uttalat, att utom de svårigheter, som kunna uppstå i *lagliga* äktenskap, finnas vissa invecklade sidor i de s. k. *fria*, som äro ett oundvikligt plus af lidande, hvilket ställer fordringarna på kontrahen-

ternas ömsesidiga uppförande mot hvarandra ännu högre i de senare än i de förra. Jag ser här ett varningens ord, icke ett försvar för någon *tes*, som man velat säga. Det enda positiva författaren uttalat i ödmjuk vördnad för de lagar, som styra våra öden, är, att ingen människa har löst problemet om den absoluta sanningen, icke heller problemet om känslans rätt. Hans slutord i denna fängslande bok kunna tolkas sålunda:

Dömen icke, så varden I icke dömda.

L. N—H.

*

Låt oss följa Honom! Berättelse af *Henryk Sienkiewicz*.

Sienkiewicz' författarskap torde, hufvudsakligast genom hans världsberömda roman »*Quo vadis*», vara alltför väl känt inom vårt land, för att något vidare ordande om detsamma skulle vara behöfligt. Samma ideella uppfattning och samma klassiska fulländning i formen, som känneteckna den större romanen, möta oss äfven i föreliggande starkt koncentrerade skiss. Förhistorien utspelas under det första århundradets början i Rom, där berättelsens hjälte, patriern Cajus Septimus Cinna framlefver det njutningsmättade, öfverförfinade och moraliskt underminerade lif, som genom skildringar från detta tidevarf blifvit oss så välbekant, utan tro, utan lifsmål och utan annat föremål för sin kärlek än sitt eget jag. En ekonomisk krasch gör ett hastigt slut på denna tillvaro och för Cinna till andra platser och förhållanden, han börjar ett i flera hänseenden nytt lif, men hvad han ej kan komma ifrån, är den hemlighetsfulla oro, som gripit hans sinne och som alltmera drar honom ned i sina hvirflar. Kärleken, den rena och gudaborna, som han förr ej känt, möter honom i gestalten af Antea, den alexandrinske filosofens dotter, hvilken snart blir hans maka. Men just då han sålunda nått höjdpunkten af jordisk sällhet, skoeka sig olyckans moln omärkligt omkring honom och hans älskade. Antea angripes af en sällsam sjukdom, som yppar sig i en af hemska skräcksyner åtföljd ångest, som blir allt större, ju mera hennes kroppsliga krafter sjunka. Det ligger en djup symbolik i skildringen af Anteas själstillstånd, som afspeglar människohjärtats instinktiva ångest inför lifvets och dödens stora gåtor. Lik en stor och mäktig våg brusar denna ångest mot de båda ungas nyss så trygga lycka, hotande att helt fördränka den. Den jordiska kärleken, här symboliserad i Cinnas gestalt, kämpar som ett lejon för att värna sitt hjärtas skatt mot dödens och förgängelsens makter, men den objudne gästen kommer allt närmare.

Vid denna tidpunkt blir Antea tillradd att vistas en tid i det heliga landet för att söka återvinna sin hälsa, och Cinna skyndar att föra henne till Jerusalem, där en gammal vän till honom, Pontius Pilatus, för tillfället är romersk prokurator. De unga makarna ha ej varit många dagar i Jerusalem då påsken infaller, den påsk, som framför andra står inristad på häfdernas blad. Cinna och Antea gå ut bland den nyfikna hopen för att åskåda den tredubbla afrättning, som skall

äga rum innan helgens inbrott. Redan förut är Anteas intresse riktadt på den underbare nazaréen, som hvarken fruktar korset eller döden, emedan han bidar himmelen bortom dem, och nu möter han henne i lefvande gestalt på sin via dolorosa. Och här sker undret: det gudomliga lugn, som hvilar öfver den lifdömde, tändes som genom en elektrisk gnista i hennes eget sjuka hjärta, ångest och dödsfruktan vika för en himmelsk frid, och i skräcksynernas ställe ser hennes inre öga härefter en himmelsk gestalt, som kallar henne till sig.

Sådant är innehållet i den korta berättelsen, som genom sitt rika stoff af idéer och sin mäktiga historiska bakgrund synes ha varit ägnad att fylla en diger bok och nu i sin ytterst sammanträngda form nästan verkar som utkast till en sådan. Hvar och en af bokens personer står som representant för en hel lifsåskådning för sig, och tankarna trängas om hvarandra på de fåtaliga sidorna. Men formens klassiska klarhet skänker det hela en konstnärlig afrundning, medan framställningsförmågan ger mänskligt lif åt typerna. Det religiösa grundmotivet är behandladt med mycken pietet om ock utan synnerlig liffullhet.

Boken är försedd med ett fint utfördt porträtt af förf. samt ett dussintal illustrationer af J. Styka. Af de senare kunde dock saklöst en god del uteslutits ur den svenska upplagan. Titelplanschen, så vidt jag kan se ej signerad, hör till dem, som genom sin teatraliska och allt utom stämmingsfulla karaktär verka afskräckande på bokköpare.

F. E.

*

Mannens klädedräkt. Minnen och bilder från Sverige, Frankrike, England af *Sam Arsenius*.

Att döma efter titeln skulle man ju kunna tro, att mannens klädedräkt vore det hufvudtema, hvilket boken behandlar. Detta är dock ingalunda fallet, det är blott ett af de många ämnen, som här afhandlas. Förf. är, som vi redan förut veta, hemmastadd på många områden och han ger oss på ett särdeles behagligt sätt en inblick i många olikartade förhållanden. Han ger oss lifliga bilder af det mondäna lifvet såväl från vårt eget land som från de andra stora kulturländerna, han för oss från kapplöpningsbanan till hetsjakterna, från spelsalarna i Monaco till pariserrestauranten, från gatuvimlet i London och Paris till museer och utställningar. Till sitt skaplygne är han kanske mest konstnär; hans beskrifningar på de arbeten af framstående konstnärer, som kommit i hans väg, röja en fin uppfattning af konsten och på ett konstnärligt sätt skildrar han också naturen. Hans många landskapsbilder från olika länder äro stämmingsfulla tafloer, som fångsla åskådaren genom sin rikedom på lif och färg.

För att nu återgå till klädedräkten så bedömes och skärskådas allt, som kan räknas dit, från alla möjliga synpunkter. Sömmar, foder, fickor, linningar och knappar afhandlas med lika stor sakkunskap och grundlighet som snitt, färg och tygsorter. Förträffliga

saker sägas om både skolmannens, prästens och arbetarens klädedräkt, och de egenskaper, som krävas af en prydlig och behaglig promenadkostym eller en bekväm och varaktig sportdräkt äro framställda med omsorgsfull noggrannhet men likväl utan pedanteri och tyngd. Förf. har haft den lyckliga tanken att till en del framställa sina åsikter rörande klädedräkten mot bakgrunden af en kapplöpning på ett ställe, en räjfakt på ett annat. Liffigt och målande skildrar han dräkter och färger som taga sig bäst ut eller äro mest ändamålsenliga för den ena eller andra af dessa tillställningar. Han har till och med presenterat några lefvande bilder ur modets och elegansens värld och har därigenom gifvit omväxling och intresse åt detta ämne, som annars lätteligen med den vidlyfthet förf. gifvit det, skulle kunnat förefalla något torrt.

Förf:s estetiska anläggning tillåter honom emellertid ej att framställa den manliga dräkten blott från den praktiska sidan, han vill äfven visa oss att vi i fråga om vår beklädnad hafva mycket att lära oss af de bildande konsterna. För att nå detta mål för han sina läsare med sig på museer och konstutställningar och visar dem de stora mästarsnes framställningar af veckrika prelatmantlar, glänsande uniformer och klädsamma hufvudbonader. Ofta glömmar han väl ändamålet med konststudierna och vandrar omkring uteslutande för att glädja sig åt de konstens skatter han har framför sig, men han är en god förare och vi följa honom med nöje och intresse. Hans bilder och liknelser äro stundom något egendomliga, men de äro lifliga och ofta originella.

Boken är diger nog, den omfattar ej mindre än 398 ganska fint tryckta sidor i stor oktav. Det är också ett i hög grad omväxlande och vidt omfattande material, som fått rum här. Förf. säger själf i sitt företal, att han ej hunnit ordna det fullt systematiskt och däri kunna vi gifva honom rätt. Men bristen på ett fullt genomfördt system stör ej i väsentlig mån sammanhanget eller uppfattningen af det hela. Mosaik hör också konsten till.

En mängd vackra illustrationer förhöja arbetets värde.

G. Hj.

*

I Spanien. Reseskildring af *Ebba Ramsay*.

Den, som besöker ett främmande land, har gifvetvis större behållning af sin resa, ju mer han på förhand förvärfvat sig kännedom om landets historia, språk, natur o. s. v., och ingenstädes gäller detta i högre grad än i fråga om resor i Spanien.

Förf. till »I Spanien» synes äga många förutsättningar för, att hennes vistelse i det minnesrika landet skulle bli rik, och hon har i sin bok på ett osökt och omedelbart sätt berättat sina intryck, som läsas med mycket nöje.

Hennes stil ger nog anledning till en del anmärkningar, men man förlåter henne gärna oegentligheter och otympligheter därutinnan för den varma känsla, som besjälar henne och för den icke ringa sakkunskap, som hon besitter.

Emellertid kan icke förnekas, att de många och onödigt långa rekapitulationerna i historia väl mycket tynga boken. Med förkärlek synes förf. ha studerat Prescott och fascinerats af denne exponent för »the romance of history». Däraf får man ock väl mycket till lifs af Isabellor, Karl V, Filip II etc., och allt i förklarad dager. Äfven vid den n. v. kungafamiljen dröjer förf. gärna, vare sig den vistas i S. Sebastian eller Madrid. I allmänhet får man mera af förgångna tidens seder, bruk, fester, processioner o. d. än af nutidens.

Litet osäkert rör sig förf. då hon kommer in på konsten, särskildt arkitekturen och skulpturen, och förf:s påstående, att det, att så många historiemålare finnas, skulle ha sin grund i »de dramatiska moment», som spanska historien erbjuder, håller nog icke streck. Det är nämligen så, att statens pris utdelas uteslutande för historiemåleri, som ej är till fromma hvarken för konsten eller konstnärerna. Staten inköper visserligen en icke ringa procent af dessa kolossala dukar, men af utrymmesskal få de flesta stanna utanför museimurarna och säljas för fabelaktigt billiga pris. Konstvärdet är ej heller synnerligt högt.

Då förf. talar om den spanska folkmusikens »glada melodier» eller »melodirikedom», framdrager hon egenskaper, som höra till undantagen. De spanska folkmelodierna ha icke omväxlingens rikedom, de äro snarare enformiga, men betagande ändå och de äro fyllda af klagan och ångest. Där finnes mycket af arabens melankoli, som dämpat spanjorens lidelse och ju längre söderut man kommer, dess mera framträder den mystiska, sensuella karaktären.

När förf. kommer in på rent spansk-folkliga förhållanden, står hon på fastare mark och man följer henne gärna och med intresse, isynnerhet »Genom baskernas land». Det är ej mången resande förunnadt att komma folket så nära som förf., och hon skildrar bonden i hemmet och i arbetet med hjärtevärm och förstående. I Spanien är privatlifvet, högre klassernas såväl som folkets, en värld, som tycks undandraga sig främmandes blicker för att så mycket säkrare kunna bevara sitt bo orubbadt. I den för de flesta otillgängliga originaliteten i folkets intima seder och bruk har förf. lyckats intränga och hvad hon skrivit härom är prägladt af innerlighet och varm känsla.

Ät korrekturet kunde ha ägnats mera omsorg. Det misspyrder boken att se »Yuana» i st. f. Juana», »marcha» i st. f. marcia, »señor» omväxlande med »senor» och förf:s vanliga »Pradons Museum» i st. f. Prado-museet har narrat sättaren att under många illustrationer sätta: »Pradous Museum».

Totalintrycket af boken är emellertid, att man i förf. har en intressant och kunnig ledsagare och vare sig man rest eller icke rest i Spanien, har man nöje af reseskildringen.

Adolf Hillman.

Kvinnorna och stadsfullmäktigevalen.

Man hör ofta den anmärkningen riktas mot kvinnorna, att de väl fordra nya rättigheter men försumma att begagna sig af dem de ha. Beskyllningen är nog till en del berättigad; det samhällsliga intresset har hittills icke visat sig vara särdeles vaket hos det kvinliga släktet.

Emellertid vill det synas som om våra medborgarinnor började vakna upp från sin politiska försoffning. Politisk lifaktighet ligger ju i luften och kvinnorna ha ej undgått att påverkas af tidsandan.

Ett lifligt intryck af kvinnornas nyvaknade medborgarkänslor gaf mötet i Arbetareföreningen måndagen den 9 mars. Den stora salen var fylld till sista plats af — och det är ej ett talesätt då man säger det, — en intresserad publik. Det är icke intresse man saknar på en kvinnosammankomst af detta slag, tvärtom, man skulle önska, att några fler icke-intresserade voro tillstädes, de som behöfva bli upplysta, öfvertygade och omvända, med ett ord de, som skola vinnas, men dessa hålla sig gemenligen borta. Af de 300 deltagarinnorna voro väl alla meningsfränder, d. v. s. beträffande hufvudfrågan för aftonen, betydelsen af kvinnans utöfvande af sin kommunala medborgarplikt. — Men fastän proselyterna ej torde ha varit många, har likväl ett möte som det ifrågavarande, en stor betydelse, det påverkar ovillkorligen allmänna opinionen och jämnar vägen för reformer.

Inbjudarne till måndagens möte voro kvinnoföreningar af så vidt skilda syften som Fredrika-Bremer-Förbundet, Föreningen för kvinnans politiska rösträtt, Hvita bandet, Kristliga föreningen för unga kvinnor, Kvinnoklubben och Stockholms allmänna kvinnoklubb. Men trots föreningarnas olika »färg», hade kommitterade hållit fast vid principen att icke gifva mötet någon partianstrykning. Afsikten var, dels att väcka intresse för deltagande i de stundande stadsfullmäktigevalen, dels att upplysa den oinvigda om de praktiska åtgärder, som därvid äro att iakttaga och, hvilket var det förnämsta, att fästa uppmärksamheten vid bostadsfrågan, såsom det spörsmål kvinnorna framför allt hade att taga hänsyn till vid valet af stadens representanter. I det stora hela gick också diskussionen i den af kommitterade och inledarinnan utstakade strömfåran, ehuru utvecklingar från ämnet naturligtvis icke kunde undvikas. Kvinnornas valmöte ville icke debattera personer, endast principer; liksom kvinnorna icke uppsatte någon särskild kandidatlista.

Sedan mötet till ordf. utsett fru Broomé hölls inledningsföredraget af d:r Karolina Widerström, hvilken betonade det ansvar, som hvilar på alla kommunalt röstberättigade. Om dessa efter bästa samvete utöfvade sin valrätt, skulle i högre grad än nu är fallet de

skiftande intressena tillgodoses. Talarinnan gaf exempel på den obetydliga anslutningen vid föregående val, då endast 3 procent af den kvinliga och 13 af den manliga väljarkåren voro i rörelse. Betydligt lifligare frekvens visade sig 1887 från kvinnornas sida, då 11 procent deltog i de kommunala valen.

Sedan dr Widerström något berört själfdeklarationen och omnämnt villkoren för och vägen till kommunal rösträtt, öfvergick hon till den aktuella frågan, bostadsbristen, som nu föreläge stadsfullmäktige till lösning och som uppkallat kvinnorna till att säga sitt ord vid de kommunala förtroendeuppdragens utdelande. Något har visserligen gjorts till nödens afhjälpande, dock är den ännu mycket tryckande. En fjärdedel af hela Stockholms befolkning, eller 73,500 personer, bebor lägenheter af ett rum och kök. Men hufvudstaden äger endast 17,000 dylika, hvadan det måste bli en sammanpackning, där i genomsnitt 6 bebo samma lägenhet, ibland ända upp till 16. Till denna verkliga brist på bostäder komma de höga hyrorna, hvilka göra det onda ännu mer kännbart.

Ej mindre än en fjärdedel af Stockholms arbetarbefolkning är inneboende, och då sammanpackningen är så stor, kan man väl förstå att hemmen just ej kunna erbjuda den bästa hvila eller vederkvickelse. Trånga bostäder äro vidare en af de främsta orsakerna till smittosamma sjukdomars spridande, och vi ha i Stockholm cirka 30,000 personer, som i detta afseende utgöra en aktuell fara för samhället. Dryckenskapen blir också i många fall en följd af trångboddheten, då mannen söker sig ut bland kamrater till ljusare, behagligare ställen, där han kan finna någon trefnad, eller då hustrun, omgifven af elände och vidrigheter, förfaller till att söka rusets tröst. Af de späda barnen faller en betydlig procent offer för systemet; de födas med den allra minsta lifskraft, och när den lilla lifsgnistan slocknat, hälsas detta mången gång till och med med en viss glädje.

Samhället har visserligen gjort åtskilligt för afhjälpande af dessa tryckande förhållanden, men ännu har verket en alltför ringa utsträckning. Därjämte är ännu priset på de lägenheter, som staden beredt sina arbetare alltför högt, 240 å 264 kr. pr år för ett rum och kök. Slutligen framlade talarinnan några önskemål om stäfjandet af tomt- och byggnadsspekulationer samt om gynnande från stadens sida, i större utsträckning än hittills, af filantropiska byggnadsföretag. Äfven borde kommunen kunna utarrendera mark till billigare pris än hittills. För genomförande af dessa och dylika önskemål, såsom t. ex. spårvägsfrågan i den mån den sammanhänger med bostadsbristen, böra kvinnorna samla sig och till stadsfullmäktige rösta på sådana, som med insikt och god vilja kunna beräknas komma att ingripa i de svåra förhållandena.

Efter det i hög grad sakrika och intressanta föredraget följde en längre diskussion hvori många talarinnor deltog. Fru Montelius lämnade en på hennes rika erfarenheter i välgörenhetsarbetet grundad skildring af inneboendesystemets olycksdiga verkningar och betonade

särskildt hur det försvårade barnuppfostran och gåfve upphof till mycken osedlighet. Fröken Adelborg gaf en del praktiska upplysningar om formerna vid valförrättningar och de lagbestämmelser, som i det afseende äro gällande, hvarvid hon särskildt bemötte en föregående talarinna (fröken R. Lindgren) hvilken uppmanat mötet att uppsätta en kvinna bland stadsfullmäktigekandidaterna, med den upplysningen, att kommunallagen uttryckligen stadgade att stadsfullmäktigeämbetet skulle beklädas af män.

Resultatet af mötet blef utom det till dels ganska sakrika och intressanta meningsutbytet tillsättande af en komité på tre personer för att i valkretsarna upprätta valbyråer för lämnande af upplysningar åt röstberättigade kvinnor. Förslaget antogs, och till uppdragets fullgörande utsågos fröknarna Maria Aspmann, Anna Lindhagen och Matilda Widegren.

Vidare antog mötet följande resolution:

Kvinnor, samlade till offentligt möte den 9 mars 1903 för att öfverlägga om stadsfullmäktigvalen med hänsyn till bostadsfrågan, uttala som sin öfvertygelse:

att frågan om afhjälpan af den i Stockholm rådande bostadsbristen är af största betydelse för de där uppväxande individernas fysiska och moraliska utveckling och därigenom en lifsfråga för hela vårt samhälle;

att det verksammaste medlet för denna frågas lyckliga lösning är inväljandet af sådana män i Stockholms kommunalrepresentation, som åt densamma vilja och kunna ägna all den uppmärksamhet och omvårdnad man inom ett kultursamhälle har rätt att vänta;

att hvar och en, som försummar att härutinnan begagna sin valrätt, också försummar en plikt och är medansvarig för det nuvarande tillståndet.

De kommunalt röstberättigade kvinnorna uppmanas därför

att vid instundande stadsfullmäktigval allmänt göra bruk af sin rösträtt; att därvid förnämligast samla sitt intresse kring bostadsfrågan; att följaktligen verka för inval af yngre initiativkraftiga personer med utprägladt intresse för sociala och humanitära reformer samt att till ledning för ett själfständigt omdöme om ifrågasatta kandidater noga följa den i pressen härom förda diskussionen, personligen infinna sig vid de offentliga valmötena samt för upplysningars vinnande begagna sig af de valbyråer, som enligt mötets beslut komma att upprättas.

Notiser.

Hustrus rättsliga ställning. Med anledning af kamrarnas olika beslut ang. ändrad lydelse af 9 kap. 1 § giftermålsbalken m. m. hade lagutskottet i framlagdt sammanjämningsförslag hemställt om en skrif-

velse till K. M:t med anhållan, att K. M:t ville taga i öfvervägande i hvad mån gällande lagstiftning om hustrus rättsliga ställning kan för jämkning eller förtydligande böra omarbetas i syfte att, utan väsentlig rubbning af de grunder, hvarpå denna lagstiftning hvilat, hustrus rättsställning måtte blifva mera klart och följdriktigt bestämd än för närvarande samt hennes myndighet, i den mån den ej anses böra af mannens målsmanskap begränsas, klart och tydligt i lagen varda uttryckt.

Första kammaren biföll utskottets förslag utan debatt och Andra kammaren biföll samma förslag efter ett yttrande af herr Lindhagen.

*

Gift kvinnas kommunala rösträtt. Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Stockholm har verkställt en enquête rörande frågan om gift kvinnas kommunala rösträtt, enligt gällande lagstiftning, af hvilken undersökning framgätt, att juristernas uppfattning i ämnet är ganska växlande.

För att få ett prejudikat har på förenings initiativ besvär anförts af åtskilliga gifta kvinnor, som visserligen erhållit egen debetsedel, men icke uppförts i den röstlängd öfver kommunalt röstberättigade, som skall användas vid nu pågående stadsfullmäktigeval. De klagande representera fyra olika kategorier: en var taxerad för fastighet, som vederbörande på grund af äktenskapsförord hade under egen förvaltning, en innehar och förestår i eget namn en skola, en drifver affär efter genomförd boskillnad och en är uppförd för inkomst af arbete.

Genom under tisdagen afsagdt beslut har magistraten godkänt samtliga dessa besvär, hvarigenom blifvit för Stockholm afgjort, att gift kvinna, som mottager egen debetsedel, också har kommunal rösträtt och kan påkalla att bli uppförd i röstlängden.

*

Kvinliga saksförare. I Norge har i år en lag antagits, som berättigar kvinliga jurister att, i så väl öfver- som underrätt, vara saksförare, hvilket där innebär en officiell ställning.

Genast efter lagens införande begagnade sig en kvinna af denna rätt. Hon blef mycket berömd i pressen för den värdighet och skicklighet, hvarmed hon utförde sitt värf.

Hos oss finns sedan 1897 intet hinder för ogift kvinna att uppträda som saksförare. Men, som bekant, kräfvdes här ingen juridisk bildning för att få advocera i ett mål. Härtill fordras blott att vara välkänd person.

Ellen Fries' bibliotek

är öppet *Måndagar* kl. $\frac{1}{2}$ 12— $\frac{1}{2}$ 1 e. m.

» *Onsdagar* » 3—4 » »

» *Fredagar* » 3—4 » »

Biblioteket är mot skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem afgiftsfritt tillgängligt för kvinnor, som egna sig åt studiet af historia och närliggande ämnen.

Det är dessutom tillgängligt för Fredrika-Bremer-Förbundet.

Fredrika-Bremer-Förbundets

Byrå

54 Drottninggatan, kl. 11—4, under
sommaren, kl. 11—3.

Råd lämnas i juridiska, ekonomiska och hygiena frågor.

Upplysningar lämnas angående *läroanstalter* och *arbetsområden* tillgängliga för kvinnor.

Anmälningar mottagas till inträde i förbundets *sjukkassa*.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

Byrån mottager anmälningar af *nya medlemmar*.

Byrån mottager prenumeration å *tidskriften Dagny*.

Wademeccum

var bland alla munvatten på hygieniska utställningen Paris 1902 *det enda som erhöll högsta utmärkelse, Guldmedalj*, och detta i sin egenskap af »*antiseptiskt munvatten*» (antiseptique dentifrice).

Barnängens Tekniska Fabrik,
H. M:t Konungens hofleverantör
Stockholm.

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, Stockholm, 54 Drottninggatan,

finnas anmälda kvinnliga arbetsökande såsom: lektionsgivare i olika ämnen, svenska och utländska lärarinnor för hem och skolor, kontors- och skrifbiträden, bonner, husföreståndarinnor, sällskap och biträden i hem, föreläserskor, gymnaster m. fl.

Sjuksköterskor

med goda betyg öfver genomgångna lärokurser och utöfvad praktisk verksamhet finnas anmälda å Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå, 25 Tunnelgatan. — Allm. Tel. 82 11. Riks Tel. 68 98.

Annonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62. Förbundets byrå öppen 11—4. Allm. tel. 48 16.

*Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå:
Tunnelgatan 25.*

Rikstelefon. 68 98.

A. T. 82 11.